

Per-Anders Östling: *Spöken, medier och astrala resor. Övernaturliga upplevelser, folktro och alternativa världsåskådningar i våra dagars Sverige*. Institutet för språk och folkminnen, Uppsala 2012. 208 s., ill. ISBN 978-91-86959-02-9.

Etnologen Per-Anders Östling har skrivit en populärvetenskaplig bok, *Spöken, medier och astrala resor*, som handlar om nutida folktro, om hur människor berättar om övernaturliga upplevelser och alternativa världsåskådningar i dagens Sverige. Boken är utgiven av Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Samtidigt som Östlings bok är efterlängtdad bl.a. som kurslitteratur i folkloristik är den aningen problematisk. Boken fyller en lucka i och med att det finns väldigt få studier om dagens folkliga föreställningar om det övernaturliga. Fördelaktigt är också att den behandlar ämnet synnerligen brett. I verket behandlas modern spöktro, omstridda fenomen såsom synskhet, telepati och nära-döden-upplevelser, kanalisering och healing, esoterism, nyschamanism, nyhedendom och slutligen nyhedniskt kalenderfirande och ritualer. Läsaren får ta del av spökupplevelser, sanndrömmar, om människors upplevelser av kontakt med de döda, ockultism, trumresor, modern magi och wicca. Upplevelserna framställs med användning av en riklig mängd citat som är intressanta att läsa. Östling förklarar fenomenens ursprung och gör kopplingar till äldre folktro. Ett mycket läsvärt avsnitt är det om kontinuitet och påverkan i relation till ämnet. Samtidigt som boken framställer det övernaturliga ur en vid synvinkel är denna bredd också ett problem eftersom många fenomen framställs utan problematisering och i vissa fall utan koppling till pågående forskning i området.

Syftet med boken är att för en bredare publik på ett lättbegripligt sätt presentera resultatet av dokumentering av dagens supranormala upplevelser och trosföreställningar samt alternativa världsåskådningar. Det är alltså dokumenteringen som varit det centrala och boken ska läsas som ett resultat av denna. Då skulle läsaren kanske ha förväntat sig en utförlig redogörelse för hur detta gått till. I viss mån redogör Östling för detta. Han har haft upprop i veckotidningar såsom *Hemmets veckotidning*, *Allas* och *Sökaren* år 2003. Uppropet i den förstnämnda tidningen resulterade i dryga 30 berättelser om spökupplevelser medan de andra uppropen endast medförde ett fåtal brev. Förutom detta har han gjort 28 ”spökintervjuer”, intervjuer främst gjorda med bekanta

och personer som han kommit i kontakt med när han berättat om sitt tema.

Att skapa ett material om det övernaturliga är inte lätt, något som forskare som Gillian Bennet, studenter och Östling själv konstaterar. Folk anser ofta att det är genant att berätta om sina övernaturliga upplevelser, vilket ställer stora krav på den som gör dokumentationen. Östling har gjort ett utförligt arbete med att skapa sitt material men eftersom han inte problematiserar dokumentationen mer är det svårt för läsaren att skapa sig en uppfattning om materialet. Han konstaterar att de som hörde av sig var medelålders och äldre kvinnor, något som också är vanligt gällande svar på frågelistor. Men man kan fråga sig om också en annan strategi för att skapa ett material skulle ha varit mera ändamålsenligt. Han har också använt sig av de reportage om det övernaturliga som publicerats i veckotidningarna. Även här hade jag önskat mig en problematisering av denna typ av material. Materialet är således det väsentliga och bra så. Detta gör att boken får en aning uppräknande karaktär. Men som utgångspunkt för ytterligare forskning i temat är den ypperlig.

Boken riktar sig till en bredare publik. Det är alltså en fråga om ett populärvetenskapligt arbete, något som framhålls med eftertryck i boken. Här hade jag önskat mig en problematisering av begreppet populärvetenskap eller åtminstone en redogörelse för vad det innebär i praktiken. Innebär det att framställningen inte styrs av teoretiska resonemang, innebär det att läsaren inte kan följa med i de olika stegen i analysprocessen eller innebär det att begrepp inte definieras och problematiseras? Att skriva lättillgängligt är en konst och det tycker jag att Östling har lyckats med. Men eftersom boken behandlar ett kontroversiellt ämne skulle en högre grad av problematisering av materialet och forskarens relation till det gjort läsoplevelsen större. Till exempel saknas en analys av hur man berättar, något om berättandets formaspekt och även något om upplevelsens betydelse och signifikans. Ett annat fenomen som Östling inte behandlar är sin egen relation till övernaturliga upplevelser. En redogörelse av detta skulle ha varit av vikt vid skapandet av materialet men också i framställningen av det. När det gäller det övernaturliga finns det risk att skribenten intar en ironisk position eller tvärtom skömmalar människors upplevelser. Östling gör ingendera utan förhåller sig väldigt sakligt till det material han presenterar. Det här är i princip bra, men i vissa stunder uppfattar jag framställningen som aningen oengagerad.

Trots mina bitvis relativt kritiska kommentarer är jag

glad för att Per-Anders Östling slutfört boken. Det är beundransvärt att ta itu med ett så drygt arbete. Boken kan användas både som ett uppslagsverk om dagens föreställningsvärldar, men också som en bok som levererar spännande historier om det övernaturliga.

Lena Marander-Eklund, Åbo

Svante Norrhem: *Christina och Carl Piper. En biografi*. Historiska Media, Lund 2010. 288 s., ill. ISBN 978-91-86297-11-4.

Deras imponerande porträtt hänger på Löfstad slott utanför Norrköping. Det var där jag mötte dem första gången, Christina Törne (1673–1752) och Carl Piper (1647–1716).

De kallades på sin tid för uppkomlingar och man kan diskutera ordvalet – och överhuvudtaget ordens valörer i en annan tid – men med vår tids mått gjorde de en snygg karriär och klättring uppåt på den sociala rangskalan. De bildade också ett utmärkt äktenskapligt team trots den stora ålderskillnaden. Om detta framgångsrika, beundrade och av somliga avskydda par har historikern Svante Norrhem skrivit en informativ biografi, som heter just *Christina och Carl Piper. En biografi*.

Det blivande paret Piper kände varandra väl då de ingick äktenskap med varandra den 13 februari 1690. Carl var nämligen Christinas fars, Olof Hansson Törnes (1612–1671), styvbror. (Christinas far adlades 1698 och antog då namnet Törnflycht, ett namn som Christina ibland felaktigt fått bära i historieböckerna.) Ett märkligt arrangemang kan vi kanske tycka idag, men inte ovanligt vid den tid när noga genomtänkta och planerade äktenskapliga allianser var betydelsefulla. Carl Piper var en svärson som valdes med omsorg av Christinas föräldrar ”och äktenskapet med Christina ska mer betraktas som en fast anställning hos hustruns släktingar än en kärlekshandling”, konstaterar författaren (s. 13). Många barn föddes under alla förhållanden inom äktenskapet; fem nådde vuxen ålder.

Svante Norrhem's biografi över herrskapet Piper är välskriven och faktarik, grundad på gedigen källforskning. Den är uppdelad i tre, egentligen fyra delar om man inkluderar inledningen. Den första delen, ”Par i politik”, handlar om hur Christina och Carl Piper byggde upp och konsoliderade sin position. De kom nämligen från ett lägre socialt skikt än själva adelseliten och slet hårt för att bygga upp sitt ”imperium” och goda renommé. Läsaren får också följa Carls karriär från posten som

mer ordinär ämbetsman till positionen som en av Karl XII:s närmaste män och hans kanske närmaste politiske rådgivare. Ständigt befann han sig på resande fot vid konungens sida.

Del 2, ”Skilda liv”, handlar om makarnas påtvingade skilsmässa åren 1709–1716, då Carl efter slaget vid Poltava hamnade i rysk fångenskap och slutligen också dog som krigsfånge. Under åren i fångenskap var Carl en av ledarfigurerna bland de ca 20 000 tillfångatagna svenskarna i Ryssland. Han fortsatte sitt arbete som ämbetsman i kungens tjänst och levde stundtals under relativt goda omständigheter, åtminstone jämfört med sina fångna landsmän från lägre sociala skikt. Flera försök gjordes att få honom utväxlad, men alla misslyckades och i maj 1716 dog Carl Piper utmärkt på fästningen Schlüsselburg (Nöteborg) på en ö i Ladoga. Tsar Peter placerade honom sannolikt inte i detta rymningssäkra fängelse av fruktan för att Piper skulle fly, utan snarare som en skymf mot både honom och därmed också Karl XII, vars gunstling han betraktades som.

Bokens tredje del, ”Christinas tid”, handlar om Christina Pipers liv som änka. Eftersom maken ofta befann sig på resande fot skötte hon redan tidigt en stor godsökonomi och utvecklades med åren till en driftig affärskvinna, som lade grunden till vad som skulle komma att bli en omfattande industriell verksamhet. Som jord- och industriägare bedrev hon verksamhet från Tornedalen till Skåne. Krageholm, Sturefors och Ängsö är bara några exempel bland många på piperska egendomar, som fortfarande är välkända. Norrhem påpekar att Christina Piper visserligen var mycket framgångsrik, men att hon arbetade inom ramarna för sin egen könsmässiga underordning. Inget i hennes agerande tyder på att hon kan betraktas som en tidig feminist eller förespråkare för kvinnors rättigheter. Hon var förvisso exceptionell på flera sätt, men inte i första hand som kvinna utan som entreprenör och en mycket förmögen sådan. Hon – och hennes man – hade strävat uppåt på den sociala rangskalan och lyckats. Men hon var knappast ensam om att som änka driva gods och gårdar under och efter det stora nordiska kriget. Det var inte ovanligt att kvinnor i de övre samhällsskikten hade blivit tvungna att axla denna roll under perioden.

I ett efterord tar Svante Norrhem upp några viktiga forskningsetiska frågor. Hur kan en historiker – eller för den delen etnolog – försöka tillägna sig sedan länge döda människors tankar och känslor? Hur kan en utomstående tro sig om att kunna skildra andra människors liv på ett någorlunda trovärdigt sätt? Det är frågor som